
ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԻՍԼԱՆԴԱԿԱՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՁՈՂԱՁԿՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ 1972-75 ԹԹ.

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Իսլանդիայի և Մեծ Բրիտանիայի հակամարտությունը 1958-1975 թթ. ստացել է «ծողածկնային պատերազմներ» անվանումը: Իսլանդիան ձգտում էր իր ափամերձ ջրային տարածքներում ծողածկան որսի մենաշնորհի ստանալ՝ սահմանափակելով այլ երկրների ձկնորսական նավերի ներկայությունն իր ջրային տարածքներում: Իր նպատակին հասնելու համար Իսլանդիան որդեգրել էր սպառնալիքի քաղաքականությունը՝ խոստանալով պահանջել դուրս բերել իր երկրում տեղակայված ՆԱՏՕ-ի ռազմակայանը, որն ուներ կարևոր ռազմավարական նշանակություն Սառը պատերազմի պայմաններում: Ի վերջո, Իսլանդական սպառնալիքներն արդյունք են տալիս, և ՆԱՏՕ-ի միջամտությամբ բրիտանական իշխանությունները ճանաչում են Իսլանդիայի իրավունքներն ափամերձ 200 ծովային մղոն տարածքում:

Քանայի բառեր – ծողածկնային պատերազմներ, Իսլանդիա, Մեծ Բրիտանիա, Կեֆլավիկ, ծովային մղոն, հատուկ տնտեսական գոտի, ՆԱՏՕ, Սառը պատերազմ, փոքր պետություններ:

Ծողածկնային պատերազմները, իսլանդերեն՝ ֆորսքասթրիվին, մի շարք առճակատումներ էին Միացյալ Թագավորության և Իսլանդիայի միջև Հյուսիսատլանտյան շրջանում ձկնորսական իրավունքների շուրջ: Այդ վեճերից յուրաքանչյուրն ավարտվեց Իսլանդիայի հաղթանակով: Ծողածկնային վերջին պատերազմն ավարտվեց Իսլանդիայի համար ավելի բարենպաստ համաձայնագրով, քանի որ Միացյալ Թագավորությունը ստիպված էր զիջել 200 ծովային մղոն (370 կմ) երկարությամբ բացառիկ ձկնորսության գոտին: Պատճառը իսլանդական սպառնալիքներն էին, որոնց համաձայն՝ Իսլանդիան պատրաստ էր դուրս գալու ՆԱՏՕ-ից, որով կվտանգվեր ՆԱՏՕ-ի մուտքը ֆարերաիսլանդական սահմանագիծ, որը հակասուզանավային կարևոր հատված էր Ատլանտյան օվկիանոսում Սառը պատերազմի տարիներին: Արդյունքում բրիտանական ձկնորսական ընկերություններին արգելվեց մուտք գործել

ծողաձկներով հարուստ տարածքներ, ինչը հանգեցրեց մեծ ցնցումների և հազարավոր աշխատատեղերի կորստի:

Ուսումնասիրողներն առանձնացնում են 3 ծողաձկնային պատերազմ XX դարում՝ 1958-1961 թթ. 12 մղոն ձկնորսական գոտու, 1972-1973 թթ. 50 մղոն ձկնորսական գոտու և 1975-1976 թթ. 200 մղոն ձկնորսական գոտու համար մղված պատերազմ: Առանձնացվում է նաև 1952-1956 թթ. տեղի ունեցած պրոտո կամ նախաձողաձկնային պատերազմ, որը հիմքեր նախապատրաստեց առճակատման ընդլայնման համար: Զողաձկնային պատերազմներն իրականում ամբողջական պատերազմներ չէին: Դրանք ավելի ճիշտ կլինի անվանել ռազմականացված միջպետական վեճ (militarized interstate dispute): Ողջ ընթացքում պաշտոնապես տեղեկացվել է միայն մեկ զոհի մասին: Զոհը իսլանդացի ճարտարագետ էր՝ սպանված Երկրորդ ծողաձկնային պատերազմի ընթացքում¹:

Բրիտանա-իսլանդական հակամարտությանը «Զողաձկնային պատերազմ» անվանումը տվել են բրիտանացի լրագրողները 1958 թ. սեպտեմբերին: Պատճառը ծողաձկան որսորդության համար անհրաժեշտ գոտու համար վեճն էր, քանի որ իսլանդական կողմը ձգտում էր ընդարձակել իր իրավունքները ծովային տարածքների նկատմամբ²:

Որոշ իսլանդացի պատմաբաններ դիտարկում են Իսլանդիայի պատմությունը որպես պայքար իր ծովային ռեսուրսների վերահսկողության համար՝ բաժանելով այն տասը դրվագների (կամ տասը ծողաձկնային պատերազմների): Առաջինը Նորվեգիայի և Անգլիայի միջև վեճն էր 1415-1425 թթ. վերջինիս՝ Իսլանդիայի առևտրի հետ կապված, որը Նորվեգիայի իսլանդական առևտրի մենաշնորհի խախտում էր: Այս վեճն ավարտվեց, երբ անգլիացիները ձերբակալեցին Էրիկ Պորանիացուն՝ վերականգնելով անգլո-իսլանդական առևտուրը: 1976 թ. ձեռք բերված պայմանավորվածությունը (որով ավարտվել է Երրորդ ծողաձկնային պատերազմը) համարվում է վերջնական և տասներորդ ծողաձկնային պատերազմը³:

Պրոտո և Առաջին ծողաձկնային պատերազմների արդյունքում Իսլանդիան հասավ նրան, որ կարողացավ ընդարձակել իր ձկնորսական գոտին

¹ <http://www.yorkshirepost.co.uk/our-region/east-yorkshire/how-the-cod-war-of-40-years-ago-left-a-yorkshire-community-devastated-1-7636401>

² <http://britishseafishing.co.uk/the-cod-wars/>

³ Baldur Thorhallsson, Tómas Joensen «Iceland's External Affairs from the Napoleonic Era to the Occupation of Denmark: Danish and British Shelter», Stjórnmal & Stjórnsysla, p.188

մինչև 12 մղոն: Սակայն իսլանդական կառավարությունը չէր պատրաստվում սահմանափակվել այդքանով⁴:

1972 թ. սեպտեմբերի 1-ին հրապարակվեց նոր օրենք, որով Իսլանդիան հայտարարում էր իր ափերից 50 մղոն հեռավորությամբ գոտու նկատմամբ վերահսկողություն հաստատելու մասին: Այն հետապնդում էր հետևյալ նպատակները.

1. պահպանել ձկան պաշարով հարուստ շրջանները,
2. ավելացնել ընդհանուր որսի՝ Իսլանդիայի մասնաբաժինը:

Պատճառը, որ Իսլանդիան ընդարձակեց իր ձկնորսության գոտին մինչև 50 մղոն, այլ ոչ թե 200 մղոն, ինչի շուրջ ևս ընթանում էին բանավեճեր, այն էր, որ ձկան կուտակման հիմնական շրջանները գտնվում էին հենց 50 մղոնի սահմաններում, և այդ ժամանակ բարդ էր օրենք անցկացնել 200 մղոնի վերաբերյալ⁵:

Մեծ Բրիտանիան վիճարկեց իսլանդական ընդարձակումը՝ ունենալով երկու նպատակ.

1. վիճարկվող ջրերում բրիտանական ձկնորսների համար հասնել ձկնորսության առավելագույն հնարավոր քվոտային,
2. կանխել ձկնորսական գոտու ընդարձակման միակողմանի դե ֆակտո ճանաչումը, որը կարող է դառնալ նախադեպ այլ ընդարձակումների համար⁶:

Արևմտաեվրոպական բոլոր երկրները, ինչպես նաև Վարշավայի պակտի պետությունները դեմ դուրս եկան այս օրենքին: Աֆրիկյան երկրները կողմ արտահայտվեցին իսլանդական ընդարձակմանն այն բանից հետո, երբ Իսլանդիայի վարչապետը 1971թ. հանդիպմանը հայտարարեց, որ իսլանդական նախադեպը գաղութացման և իմպերիալիզմի դեմ պայքարի բաղկացուցիչ մասն է կազմում⁷:

Օրինագծի ընդունման առաջին օրը բրիտանական ու գերմանական մի

⁴ Guðmundsson, Guðmundur Hörður. 15. Annað þorskastríðið. Tímabilið 19. maí 1973 til nóvember 1973. (PDF). Short essay for history class at University of Iceland. Retrieved 15 March 2013.

⁵ Hart, Jeffrey A. (1976). The Anglo-Icelandic Cod War of 1972–1973. Berkeley: University of California. pp. 19, 24.

⁶ Guðmundsson, Guðmundur J. (2000). "The Cod and the Cold War". էջ 67–68.

⁷ Ingimundarson, Valur (2002). The settlement with the outside world (Uppgjör við umheiminn). p. 147.

շարք ուղևորապարկակիր նավեր (տրալեր) շարունակում էին ծողաձկան որսը նոր գոտում: Իսլանդիայում այդ ընթացքում իշխանության էին եկել ձախակողմյան ուժերը, որոնք անտեսեցին նախկինում ստորագրված համաձայնագիրը, որով նախատեսվում էր Միջազգային դատարանի մասնակցությունը վեճերի լուծման գործում: Ձախակողմյան կոալիցիան հայտարարում էր, որ իրենք կապված չեն կենտրոնական-աջակողմյան ուժերի կողմից ստորագրված համաձայնագրերով՝ շեշտելով, որ անկախության հիմնաքարը տնտեսական անկախությունն է⁸:

Հաջորդ օրը իսլանդական պարեկային նավը, հետապնդելով 16 ուղևորապարկակիր նավերի, հարկադրել է նրանց դուրս գալ 50 ծովային մղոն գոտուց:

Հաջորդ երկու ամիսների ընթացքում լարվածությունը շարունակում է աճել: Իսլանդական կողմը սկսում է կիրառել ցանց կտրող նավեր, որոնք լուրջ վնաս են հասցնում ինչպես բրիտանական, այնպես էլ արևմտագերմանական և այլ պետությունների ձկնորսական նավերին, որոնք ձկնորսություն են իրականացնում 50 ծովային մղոնի սահմանների ներսում:

1973 թ. մայիսի 17-ին բրիտանական ուղևորակիր նավերը լքում են իսլանդական ջրերը՝ վերադառնալով երկու օր անց բրիտանական ֆրեգատների ուղեկցությամբ: Վիճարկվող ջրերում բրիտանական ուժերը կիրառում են Նիմրոդ ծովային պարեկային ինքնաթիռները, որոնք հայտնաբերում էին իսլանդական պարեկային նավերը և այդ մասին հայտնում բրիտանական ֆրեգատներին և ուղևորակիրներին: Իսլանդական ղեկավարությունը, զայրացած թագավորական նավատորմի ներխուժումից, պատրաստվում է դիմել ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդին կամ կիրառել ՆԱՏՕ-ի կանոնադրության 5-րդ հոդվածը: Ըստ Ֆրեդերիկ Իրվինգի, ով այդ ժամանակ ԱՄՆ-ի դեսպանն էր, Օլաֆուր Յոհաննեսը պահանջել է, որ Միացյալ Նահանգներն ինքնաթիռներ ուղարկեն և ուժակոծեն բրիտանական ֆրեգատները: Մայիսի 24-ին 1973 թ. Ռեյկյավիկում տեղի ունեցան բողոքի լուրջ ակցիաներ Մեծ Բրիտանիայի դեսպանատան դիմաց, մասնավորապես դեսպանատան բոլոր պատուհանները կոտրվել էին, և շենքը գրեթե մատնվել էր կրակի:

Օգոստոսի 29-ին իսլանդական ափամերձ պաշտպանությունը կրեց միակ մարդկային կորուստն այն բանից հետո, երբ իսլանդական պարեկային

⁸ "Interview by the BBC in 1973". Youtube.com 2010թ. դեկտեմբերի 5, <https://www.youtube.com/watch?v=YEiMDdxtSeA&feature=related/>

նավը ընդհարում ունեցավ բրիտանական ֆրեգատի հետ: Իսլանդական նավի ճարտարագետը մահացավ՝ հոսանքահարվելով իր եռակցման սարքավորումից, երբ ծովի ջուրը լցվեց նավի այն հատվածը, որտեղ նա աշխատում էր:

1973 թ. սեպտեմբերի 16-ին Ջոզեֆ Լանսը՝ ՆԱՏՕ-ի գլխավոր քարտուղարը, ժամանում է Ռեյկյավիկ և հանդիպում Իսլանդիայի նախարարների հետ, ովքեր կողմնակից էին Իսլանդիայի՝ ՆԱՏՕ-ից դուրս գալու գաղափարին, քանի որ ՆԱՏՕ-ն ոչ մի օգնություն չի ցուցաբերել իսլանդական կողմին հակամարտության ընթացքում: (Մեծ Բրիտանիան և Իսլանդիան ՆԱՏՕ-ի անդամներ էին: Թագավորական նավատորմն իրավունք ուներ օգտվելու Իսլանդիայում գտնվող ռազմակայաններից Սառը պատերազմի ժամանակ, իսկ հիմնական պարտականությունը Գրենլանդիա-Իսլանդիա-Մեծ Բրիտանիա առանցքի պահպանությունն էր):

Այնուհետև, ՆԱՏՕ-ի շրջանակներում մի շարք բանակցություններից հետո բրիտանական ռազմանավերը հետ են կանչվում հոկտեմբերի 3-ին: Համաձայնագիրը ստորագրվում է նոյեմբերի 8-ին, որով սահմանափակվում էր բրիտանական ձկնորսական գործունեությունը որոշակի վայրերում 50 ծովային մղոն սահմանաչափի ներսում՝ այդ պահի դրությամբ միառժամանակ վերջ դնելով վեճին: Այթինգը հաստատեց այս համաձայնագիրը 1973 թ. նոյեմբերի 13-ին: Ըստ համաձայնագրի՝ բրիտանական ուղևորատարակիր նավերը կսահմանափակեն իրենց ամենամյա որսի ծավալը մինչև 130.000 տոննա: Իսլանդացիները հայտնում էին, որ պատրաստ են տրամադրելու մինչև 156,000 տոննա սահմանաչափ, սակայն 1973 թ. գարնանը փոխում են իրենց պահանջներն ու առաջարկում 117,000 տոննա (իր հերթին բրիտանական կողմը պահանջում էր 145,000 տոննա): Այս համաձայնագիրը ուժը կորցրեց 1975 թ., երբ սկսվեց Երրորդ «ծողաձկնային պատերազմը»⁹:

Երրորդ ծողաձկնային պատերազմը սկսվեց այն ժամանակ, երբ դեռևս չէին ավարտվել 1973 թ. կնքված համաձայնագրի երկարացման վերաբերյալ բանակցությունները: 1975 թ. ՄԱԿ-ի՝ ծովերի մասին օրենքի երրորդ կոնֆերանսում մի շարք պետություններ հայտարարեցին, որ ցանկանում են ընդարձակել տարածքային ջրերի սահմանը մինչև 100 ծովային մղոն: 1975 թ. հուլիսի 15-ին իսլանդական կառավարությունը հայտարարեց, որ ցանկանում է ավելացնել իր ձկնորսական սահմանաբաժինները՝ հասցնելով 200 ծովային մղոնի: Բրիտանական կառավարությունը չճանաչեց այս փոփոխությունը և դիմեց

⁹ <http://gurukul.ucc.american.edu/ted/ice/codwar.htm>

կոշտ քայլերի՝ կրկին իսլանդական ջրեր ուղարկելով իր հաճանավերը: Երրորդ ծողածկնային պատերազմը (1975 թ. նոյեմբեր-1976 թ. հունիս) համարվում է ամենաձանրը, բացի ձկնորսական ցանցերը կտրելուց, եղան նաև միմյանց խոյահարման դեպքեր¹⁰:

1976թ. փետրվարի 19-ին Բրիտանիայի գյուղատնտեսության, ձկնորսության և սննդամթերքի նախարարը հայտնեց առաջին զոհի մասին: Ձկնորսին ծանր ու մահացու հարված հասցրեց կտրված ոռկանի պարանը: Սա կարելի է որակել որպես դժբախտ պատահար: Սակայն բրիտանական խորհրդարանական աղբյուրի հաղորդմամբ 1993 թ. կայացած բանավեճերի ժամանակ հայտնեցին, որ բրիտանացի ձկնորսը սպանվել էր իսլանդական նավից արձակված կրակոցի հետևանքով¹¹:

Բրիտանական նավատորմը պատրաստվել էր Սառը պատերազմի պայմաններում թշնամու հնարավոր հարձակմանը դիմակայելու համար: Ուստի բրիտանացիները կարողացան արագորեն կենտրոնացնել անհրաժեշտ թվով ռազմանավեր և որոշ չափով կանխել իսլանդական նավերի հարվածները: Նման պայմաններում իսլանդական կառավարությունը դիմեց ԱՄՆ-ին «Էշվիլ» դասի ռազմանավերի ձեռքբերման խնդրանքով, սակայն Հ.Քիսինջեթը մերժեց իսլանդացիներին: Մերժում ստանալով՝ իսլանդական կողմը շտապեց բանակցություններ սկսել խորհրդային «Միրկա» դասի ռազմանավերի ձեռքբերման ուղղությամբ:

1976թ. փետրվարի 19-ին Իսլանդիան խզեց Մեծ Բրիտանիայի հետ դիվանագիտական հարաբերությունները, ինչի հետևանքով բարձրացավ Իսլանդիայի՝ ՆԱՏՕ-ի անդամ մնալու նպատակահարմարության հարցը: Իսլանդական թերթերը հանդես եկան Կեֆլավիկում ՆԱՏՕ-ի ռազմակայանի դուրսբերման պահանջներով: Երկրում տեղի ունեցան մի շարք հանրահավաքներ, մարդիկ փակում էին փողոցները՝ թույլ չտալով ռազմակայանի աշխատակիցներին հասնել աշխատավայր: Ալթինգի անդամներն առաջ քաշեցին օրինագիծ՝ կոչ անելով դուրս բերել Կեֆլավիկի ռազմակայանն ու ամերիկյան ողջ անձնակազմը¹²:

Այս ռազմակայանը կարևոր դեր էր խաղում ՆԱՏՕ-ի ողջ ռազմավարական համակարգում և Խորհրդային Միության հարձակման դեպքում պետք է

¹⁰ "Interview by the BBC in 1973". Youtube.com 2010թ. դեկտեմբերի 5, <https://www.youtube.com/watch?v=YeiMDdxtSeA&feature=related/>

¹¹ <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1976/feb/19/fishing-industry>

¹² **Jonsson**, Hannes Friends in Conflict, Hurst & Co., London, 1982. p. 174

պաշտպաններ Ատլանտյան օվկիանոսում նավագնացությունը: Ռազմակայանի կորուստը լուրջ հարված կլիներ ՆԱՏՕ-ի համար: Իսլանդիայի այս քայլը ստիպեց ՆԱՏՕ-ին միջամտել հակամարտությանը՝ վերջինիս խաղաղ լուծում տալու նպատակով:

ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը կազմակերպել էր խորհրդակցություն Իսլանդիայի խնդրանքով՝ փորձելով լուծում տալ հակամարտությանը: Իսլանդական կողմի դժգոհությունն այն պատճառով էր, որ մասնավորապես 1975 թ. դեկտեմբերի 11-ին բախում է տեղի ունեցել, որի ժամանակ մի քանի բրիտանական ռազմանավեր բազմիցս խոյահարել են Իսլանդիայի ափային պահպանության նավը: Մեծ Բրիտանիան պնդում էր այլ բան, որ անգլեն բրիտանական քաղաքացիական նավերը փորձում էին ապաստան գտնել ծանր եղանակային պայմաններում և պատահաբար մտել են իսլանդական ջրային տարածք: Բրիտանական նավերը ենթարկվել են ծովափնյա պահպանության նավերի հարձակմանը, իսկ նշված խոյահարումները պարզապես խուսանավելու փորձի հետևանք են: Անվտանգության խորհուրդը որևէ քայլ չձեռնարկեց այդ հակամարտության կարգավորման հարցում, սակայն որոշում ընդունվեց «մնալ իրավիճակին ներգրավված»¹³:

1976 թ. հունվարին Իսլանդիան պահանջեց հանդիպում կազմակերպել ՆԱՏՕ-ում՝ ճողաձկնային պատերազմի քննարկման նպատակով: Մոտավորապես նույն ժամանակահատվածում ինչպես ԱՄՆ-ը, այնպես էլ ՆԱՏՕ-ն առաջարկում են իրենց միջնորդությունը Մեծ Բրիտանիայի և Իսլանդիայի միջև բանակցություններում, քանի որ խիստ անհանգստացած էին ՆԱՏՕ-ից դուրս գալու և Կեֆլավիկի ռազմակայանը փակելու վերաբերյալ իսլանդական սպառնալիքից, եթե հակամարտությունը շարունակվի:

ԱՄՆ-ի միջնորդ լինելու առաջարկը մերժվեց, իսկ ՆԱՏՕ-ի գլխավոր քարտուղար դոկտոր Ջոզեֆ Լանսը աշխատանքային հանդիպում ունեցավ երկու երկրների վարչապետների հետ: Բանակցությունների մեծ մասը ընթացավ Մեծ Բրիտանիային թույլատրվող ձկան որսի ծավալների որոշման շուրջ: Հակամարտության սկզբում Մեծ Բրիտանիան ցանկանում էր հնարավորություն ունենալ բռնելու 110,000 տոննա, իսկ Իսլանդիան առաջարկում էր փոխարենը 65,000 տոննա ձուկ: Բանակցությունների ընթացքում Իսլանդիան նույնիսկ հանդես եկավ ավելի ցածր քանակի առաջարկով՝ 45.000 տոննա: Բանակցություններն առաջ չէին գնում 4-5 ամիս. կողմերը համաձայնության

¹³ UN Chronicle, January, 1976, 24-6.

չէին գալիս, թե ինչ ծավալի ծուկ կարելի է որսալ և որտեղ:

Զուգահեռաբար Իսլանդիան բանակցություններ էր վարում նաև այլ երկրների հետ, որոնք զբաղվում էին ձկան արդյունաբերական որսով իր ջրերի մոտակայքում: Այսպես, Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության և Բելգիայի հետ համաձայնագիր կնքվեց 1975 թ., որով երկու պետություններն էլ նվազեցնում էին ձողաձկան որսաքանակն իսլանդական ջրերում՝ համապատասխանաբար հասցնելով այն 5000 տոննայի և 1500 տոննայի: 1976 թ. մարտին նմանատիպ համաձայնագրեր ստորագրվեցին Նորվեգիայի, իսկ մայիսին՝ Ֆարերյան կղզիների հետ:

ՆԱՏՕ-ի գլխավոր քարտուղարի միջամտությունից հետո, ինչպես նաև Նորվեգիայի վարչապետի միջնորդական գործունեության արդյունքում հնարավորություն եղավ հասնելու համաձայնության: Իսլանդիան և Մեծ Բրիտանիան համաձայնագիր ստորագրեցին 1976 թ. հունիսի 2-ին: Համաձայն այս պայմանագրի՝ Մեծ Բրիտանիայի համար առավելագույն թույլատրելի որսի քանակը սահմանվեց 50.000 տոննա, որը 15.000 տոննայով պակաս էր, քան առաջարկում էր Իսլանդիան ձողաձկնային պատերազմի սկզբին¹⁴:

Համաձայնագիրը սահմանափակում էր նաև բրիտանական նավերի քանակը, որոնք կարող էին գտնվել 200 ծովային մղոն սահմանների ներսում՝ հասնելով 24 ուղկանակիրների: Բացի այդ ստեղծվեցին հատուկ պահպանման 4 գոտիներ, որտեղ առհասարակ արգելված էր բրիտանական նավերի մուտքը: Ավելին, իսլանդական պարեկային նավերն իրավունք էին ստանում կանգնեցնելու և ստուգման ենթարկելու բրիտանական ձկնորսական նավերը, եթե կային պայմանագրի դրույթների խախտման կասկածներ¹⁵:

Համաձայնագրի տևողությունը կազմում էր 6 ամիս, որից հետո բրիտանական նավերի կողմից ձկնորսությունը 200 ծովային մղոնի սահմաններից ներս ամբողջովին արգելվում էր:

Իսլանդական դիրքորոշումը բոլոր երեք հակամարտությունների ընթացքում նույնն էր: Գլխավոր գաղափարն այն էր, որ Իսլանդիան կախված է ձկնորսական արդյունաբերությունից ավելի, քան ցանկացած այլ երկիր: Իսլանդիան բնական պաշարներով աղքատ պետություն է՝ առանց անտառափայտի և նավթի, գյուղատնտեսական ցածր ներուժով և առանց օգտակար հանածոների: Ողջ տնտեսությունն ամբողջովին կախվածության մեջ է ձկնոր-

¹⁴ <http://gurukul.ucc.american.edu/ted/ice/codwar.htm>

¹⁵ "Now, the Cod Peace," Time, June 14, 1976. p. 37.

սությունից ներքին կարիքների բավարարման և արտահանման ասպարեզում: Առավել պատկերավոր ներկայացնելու համար Իսլանդիայի կախվածությունը ձկնորսական արդյունաբերությունից՝ իսլանդական կողմը հայտնում էր, որ 1881-1976 թթ. ընթացքում ձկան որսը միջինում կազմում էր Իսլանդիայի ողջ արտահանման 89.71%-ը, այդ իսկ պատճառով ձկան պաշարները համապատասխան շրջաններում կենսական նշանակություն ունեին¹⁶:

Բացի այդ Իսլանդիան պնդում էր, որ օտարերկրյա ձկնորսները Ֆարերյան կղզիներից, Բելգիայից, Արևմտյան Գերմանիայից ու Մեծ Բրիտանիայից Իսլանդիայի մերձակայքում ձկնային պաշարների կրճատման պատճառ են դառնում: 1970-ականներին ծողածկնային պաշարները նվազեցին երեք անգամ: Իսլանդիան կոչ էր անում նվազեցնել ձկնորսության ծավալները: Եվ քանի որ իսլանդական տնտեսությունն ամբողջովին կախված էր ձկնային արդյունաբերությունից, ապա ձկնորսության ծավալները պարտավոր էին նվազեցնել մյուս պետությունները¹⁷:

Իսլանդական կողմը վախենում էր, որ հնարավոր էր՝ ծողածուկը նույն ճակատագրին արժանանար, ինչին արժանացավ ծովատառեխը: Վերջինիս քանակությունը իսլանդական ջրերում հաշվվում էր շուրջ 8.5 միլիոն տոննա 1958 թ. դրությամբ, սակայն 1970 թ. այն գրեթե ամբողջովին անհետացավ: Այս տագնապը ստիպում էր Իսլանդիային մշակել պահպանման մեթոդներ: Իսլանդիայի բոլոր քայլերը տարատեսակ հարթակներում ավարտվեցին անարդյունավետ, և միակ ելքը իսլանդական ղեկավարության տեսակետով 200 ծովային մղոն հատուկ տնտեսական գոտու հռչակումն էր: Բացի դրանից, հենց այդ տարածքում իսլանդական ծովափնյա պահպանության նավերը կարող էին վերահսկել ձկնորսանավերի տեղաշարժերը:

Մեծ Բրիտանիան այլ կարծիք ուներ այս հարցի շուրջ: Ընդունելով ձկան թվի նվազման միտումները՝ Մեծ Բրիտանիան համոզված չէր, որ պատճառը ձկան որսի չափազանց մեծ քանակն էր, ոչ էլ պատրաստ էր գնալու այդ քանակի սահմանափակման: Չնայած հայտարարված որոշակի սահմանափակումներին և անհրաժեշտ չափաբաժիններին, սակայն, ըստ էության, քիչ բան էր հայտնի ձկան պաշարների ամբողջ էկոլոգիայի վերաբերյալ: Մեծ Բրիտանիան պնդում էր նաև, որ դեռևս նոր էր ձևավորվում 200 մղոնի սահմանաչափի միջազգային համակարգը, և այն ամբողջովին համաձայնեցված

¹⁶ <http://www1.american.edu/ted/icefish.htm>

¹⁷ <http://gurukul.ucc.american.edu/ted/ice/codwar.htm>

չէր, ուստի Իսլանդիան իրավունք չունէր միակողմանիորեն կիրառելու նման սահմանափակում:

Ինչպէս նշվեց, հակամարտությունը տևեց 7 ամիս: ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդն անցկացրեց մի շարք խորհրդակցություններ որոշակի բախումներից հետո, սակայն ոչ մի գործողություն չիրականացրեց իրավիճակը կարգավորելու ուղղությամբ: Հյուսիսային խորհուրդը Իսլանդիային աջակցելու վերաբերյալ հայտարարություն ընդունեց: ՆԱՏՕ-ն և ԱՄՆ-ը ստիպված եղան ներքաշվել այս հակամարտության մեջ այն ժամանակ, երբ Իսլանդիան սպառնաց փակել Կեֆլավիկում տեղակայված ՆԱՏՕ-ի ռազմակայանը, եթե հակամարտությունը Մեծ Բրիտանիայի հետ շարունակվի: Չնայած ԱՄՆ-ը առաջարկեց իր միջնորդությունը, սակայն հենց ՆԱՏՕ-ի միջամտությունն օգնեց հասնելու հակամարտության ամբողջական կարգավորմանը:

Ի վերջո, հենց անդամակցությունը ՆԱՏՕ-ի նման կառույցին օգնեց Իսլանդիային հասնել խնդրի իր համար ցանկալի հանգուցալուծմանը: Որոշումների կայացման գործընթացը ՆԱՏՕ-ում, ինչպէս նաև Սառը պատերազմի պայմանները ճիշտ օգտագործելով սեփական շահերի համար, իսլանդական կողմը, լինելով թույլ, փոքր պետություն, կարողացավ իր պայմանները թելադրել այնպիսի պետության, ինչպիսին այդ ժամանակ Մեծ Բրիտանիան էր: Անշուշտ Իսլանդիային այդ ժամանակ օգնեց աշխարհաքաղաքական լարված իրավիճակը, սակայն սեփական ուժերի ու նույն իրավիճակի ճիշտ գնահատումը մեծապէս նպաստեցին իսլանդական արտաքին քաղաքականության հաղթանակին:

ИСЛАНДСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ ВО ВРЕМЕНА ТРЕСКОВЫХ ВОЙН В 1972-1975 ГОДАХ

АРАМАИС ГРИГОРЯН

Конфликт между Исландией и Великобританией в 1958-1975 гг. известен как «тресковые войны». Исландия стремилась получить монополию в своих прибрежных водах, ограничивая присутствие рыболовных судов других стран в своих территориальных водах. Для достижения своей цели Исландия использовала политику угроз и пообещала потребовать от НАТО вывода военной базы из страны, которая имела стратегическое значение в период «холодной войны». Наконец, исландские угрозы дали результат, и благодаря

посредничеству НАТО, британские власти признали права Исландии на прибрежные зоны в радиусе 200 морских миль.

Ключевые слова – Исландия, тресковые войны, Великобритания, НАТО, исключительная экономическая зона, Кеблавик, морская миля.

ICELAND DIPLOMACY IN THE COD WARS IN 1972-1975

ARAMAYIS GRIGORYAN

The conflict between Iceland and Great Britain in the 1958-1975 years is known as "cod wars." Iceland sought to obtain a monopoly in its coastal waters, thus limiting the presence of fishing vessels from other countries in its territorial waters. To achieve their goal Icelandic statesmen threatened to withdraw Iceland's NATO membership, expel the NATO forces from the military base, which was of great strategic importance during the Cold War and ultimately close it. Eventually, the Icelandic threats through NATO's mediation had an outcome. The British authorities conceded to a 200-nautical-mile Icelandic coastal zone.

Key words - Cod Wars, Cold war, Iceland, Great Britain, Keflavik, nautical miles, special economic zone, NATO, Cold War, small states